

О.М. Варипасв, канд. філос. наук, доц. (*ХДУХТ, Харків*)

ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ФІЛОСОФІЇ ЇЖІ ЗА ЧАСІВ АНТИЧНОСТІ

Філософія їжі в сучасному світі розглядається як один із способів пізнання ідентичності національної культури. Вона виділяється як підрозділ загальної філософії поряд з іншими галузями гуманітарного знання і містить у собі такі питання, як проблематику вегетаріанства, пріоритетності глобальної або локальної харчових культур, питання обробки, зберігання та використання харчових ресурсів, визначає місце їжі як в національній, так і в індивідуальній культурі харчування.

З нашої точки зору, повноцінний розгляд філософії їжі з необхідним рівнем рефлексії вперше можна спостерігати в рамках філософії античності. Слід зазначити, що в межах самої давньогрецької філософії ставлення до споживання їжі було більш плюралістичним, більш комплексним, не характеризувалося такою однозначністю і передзаданістю, яким його згодом трактувала подальша традиція.

Щодо харчових звичок як самих древніх греків, так і давньогрецьких філософів знаходиться чимало свідчень, зокрема, харчові характеристики займають значне місце в відомому біографічному описі Діоген Лаертський «Про життя, вчення та висловлювання славетних філософів» (II–III ст. н. е.).

Найчастіше в подібних текстах аскетизм і ідеал аскетичного життя стають важливим компонентом біографії філософа, підкреслюючи його смисложиттєві пошуки, значимість самої фігури.

Також аскетичне життя сприймається як відповідність ідеалам природи, природи, що було зафіксовано в багатьох текстах, починаючи з Піфагора. Як відомо, піфагорійці вперше ввели в філософський обіг практику вегетаріанства. Основою релігійно-філософського вчення піфагореїзму стало пригнічення потреб тіла на користь розширення духовних практик.

Піфагорійська доктрина довгий час залишалася в центрі подальших міркувань філософів. Так, наприклад, Сократ у своїх філософських поглядах підтримував помірність піфагорійців, про що свідчить його відома фраза: «Деякі їдять, щоб жити, а деякі живуть, щоб їсти».

Іншою пов'язаною з даним напрямком течією була спрямованість на споживання не приготовленої їжі, тобто необробленої, такої, що не піддавалася штучним процедурам варіння

або смаження, вживання чистої проточної води. Така натуральність, природність споживання особливо підкреслювалися Піфагором. Хліб, мед, овочі, риба час від часу, чиста вода як продукти мали статус природних, були показником якогось праведного або філософського способу життя.

Концепція душі в деяких аспектах також виявляється тісно пов'язаною з харчовою проблематикою. Так, суперечки деяких давньогрецьких філософів про те, чи має душу та чи інша тварина, були основою позиції, можна чи ні їй вживати в їжу. Таке своєрідне помірне вегетаріанство також було досить поширеним.

Зв'язок образу філософа з образом людини, помірної в їжі або навіть вегетаріанця, таким чином, став своєрідним загальним місцем в сприйнятті античної культури. Проста їжа, простий одяг, помірність у фізіологічних потребах стали своєрідним філософським кліше, що маркірує особистість і образ філософа, задає його статус і положення.

Другим, опозиційним аскетизму напрямком, що бере початок в міфологічних і релігійних практиках народної культури, був напрямок гедоністичного епікуреїзму, який також знайшов широке відображення в античній культурі. Однією з філософських основ цього напряму вважають висловлювання Епікура: «Початок і коріння всякого добра – насолода шлунка, і до неї треба зводити навіть мудрість та культуру».

Таким чином, основні значущі особливості розгляду їжі в парадигмі античної філософії знайшли втілення і відображення в постатях і вченнях Платона і Епікура, причому вони фіксують діаметрально різні точки зору на роль їжі в житті людини.

Платон в «Республіці» наголошує на необхідності більш аскетичного ставлення до їжі, а в ідеалі постулює її зведення до утилітарної функції споживання. Вчення Епікура, навпаки, збагатившись і розвиваючись в дусі гедонізму, на перший план висуває тілесність і задоволення від їжі як ідеал буттєвої гармонії, що виправляє недоліки більш аскетичного ідеалу Платона.

Як бачимо, харчові практики древніх філософів античної Греції виробили своєрідний образ типового мудреця, який за допомогою поміркованості в їжі досягає духовного просвітлення, єднання з богами або досягнення істини.

В античній філософській традиції переважною стала лінія поміркованості в їжі, обґрунтована Піфагором, пізніше Сократом та Платоном, яка здійснила потужний вплив на подальші уявлення і концепції харчової культури починаючи з виникнення християнства і закінчуючи сучасною європейською цивілізацією.